

Uvedení k tématu Konspiracismus a konspirace

Jiří Hedánek

Dnešní teologické fórum má v názvu „konspirace“. Dokonce dvojmo. Mně tam ale chybí jedno slovo. A rád bych ho dodal: Dezinformace. Proč? Protože „dezinformace“ je LEŽ.

<2>

Není to nic jiného než stará, prastará LEŽ. Lež není opak pravdy, lež je podobná pravdě. Lež je zavádějící informace. To je přesně, co se dnes míní slovem „dezinformace“.

(Definice spolku Nelež zní: „lživá informace se záměrem zmatení veřejnosti“.)

<3>

A protože tu jsme v Bibli založení evangelikálové, je skoro zbytečné dodávat, že lež má duchovní rozměr. Nejde jen o to, že někdo někoho klame. Jde i o to, že Satan je „vrah od počátku a otec lži“. Když bojujeme proti lži, nebojujeme vlastně proti lidem, ale jdeme přímo proti Satanovi. Ten totiž pokládá lež za svůj vlastní obor. Vraždí, kde může – a kde nemůže, tam lže. Lidé jsou pachatelé i oběti zároveň. Uvědomme si, že kdo vydává lež za pravdu, pravdu za lež, tmu za světlo a světlo za tmu, přivádí na sebe zlořečení. Takže naším úkolem je

- vydávat pravdu za pravdu a lež za lež,
- vysvobozovat lidi ze zlořečení a vnášet dobrořečení
- a mařit skutky Satanovy.

<4>

Sami znáte mnohá písmá, sami je můžete citovat: o lehkověrnosti, o ovoci, duchové lži podobní žábám v 16. kn. Zj, a o lásce k pravdě. Jsem si jist, že právě láska k pravdě je u nás mnohých důvod, proč jsme tady.

A tak sami víte ze zkušenosti, že skutečná pravda v biblickém smyslu je založena v lásce. Není to jen „objektivní stav světa“. Pravda je něco, na co lze spolehnout. Spoléhání je víra.

Pravda je, čemu mohu spolehlivě věřit a nezklame mě. Biblisté to vědí rozumem, ale všichni to známe zkušeností. Zažili jsme to a zažíváme.

<5>

Proto bych rád, aby podstatnou složkou dnešního fóra byly diskuse. Nejen výměny názorů. Kdekdo má názory. Každý žvanil má názory. Všichni jsme názorů plni. Ale ať to jsou především výměny zkušeností. Zkušeností s lidmi. Zkušeností s modlitbami a Bohem. O tom, co se nám osvědčuje, a naopak kde zatím tápeme. Neprosazujme své já, spolupracujme s Duchem svatým, aby nás utvářel. Učiňme toto fórum dílnou Ducha svatého.

Dovolte mi ve zbývajícím čase dodat úvodem pár podnětů k diskusím, ať už zazní či nezazní v přednáškách. Očekávám souhlasy i nesouhlasy a doufám i v nově nalezené pohledy.

<6>

Příspěvky na dnešním fóru se asi budou zabývat hlavně tou stránkou lži, kterou jeden z nich nazval „konspiracionismus“. Ale to je jen jedna stránka souborného jevu. Naše potřeby a možná i zkušenosti jsou širší. Vnesme je do našeho společného prostoru. Je to fórum, ne blok přednášek.

Jedna příspěvatelka, která se nakonec nemohla zúčastnit, v příspěvku, který jsem četl (a určeném pro jiné publikum), měla věci, které jsou nám vesměs známy, a pár postřehů navíc. A mezi nimi prosvítalo – zdálo se mi – nevyslovené přesvědčení, že oni, ti nějací druzí, jsou ty oběti, kteří neznají nebo nepřijímají pravdu... a pravdu máme my. Tady jsem dupl na pomyslnou brzdu. Asi to nebylo míněno tak ostře. Autorka nejspíš by to tak vůbec neřekla. Ale já jsem nějak ze své povahy podezíravý vůči sám sobě, mé skupině, mé bublině, mé pravdě. Mám nějak v sobě zakódováno, že všechno se má zpochybňovat. Včetně toho, že „všechno se má zpochybňovat“. Včetně toho, že já mám pravdu a druhý ne.

<7>

Jistě je dobré vědět, na koho spoléháme, na co spoléháme. Buďme vděční a hrdi na náš společný spolehlivý základ. Ale pravdu, natož celou pravdu, natož nic než pravdu – nevlastníme automaticky. Stejně jako věrnosti se i pravdě učíme, nabýváme ji postupně a vždy jen částečně. Mimo jiné i proto, abychom se navzájem potřebovali. A taky proto, že nabývání pravdy je cesta. Jsme lid na cestě. Známe slepé uličky, omyly, průzkum bojem. Ale nechceme zůstat v omylu. Nechceme žít mezi lidmi, kteří vězí v omylu. Nechceme s nimi být na společné lodi, kterou unáší proud k vodopádu. A když se modlíme, nechceme se modlit jako hlupáci. Ani bychom neměli. Ne že by Pán Bůh potřeboval naše odborné názory. Ale hlupáci mu asi taky nejsou po chuti.

Modlíme se za lidi a za svět. Ale svět se okolo nás mění. Je lépe, když víme, za co přesně se modlíme. To je užitečné pro nás. Navíc někdy přežívá ten, kdo se rychle přizpůsobí. Obrazně či doslova.

Jednou se prý stalo, že ještě upoutaný horkovzdušný balon se během plnění utrhl. Vzhůru se vznesl i hrozen lidí, kteří ho pomáhali přidržovat na zemi. První z nich se pustili v 5 metrech, většina lidí se pustila v 50 metrech. Poslední se pustil v 500 metrech. Co se změnilo ve zlomku vteřiny, byla etika situace. Už nepomáhám, jsem zbytečný, smím se pustit. Bylo životně důležité novou situaci vyhodnotit bleskurychle. Většina ale váhala příliš dlouho. Ten poslední asi nevyhodnotil nic, jeho pád byl fyziologický.

Někdy se nezmění situace. Jenom to, že lhář měl pravdu a já se pletu. Jak rychle to dokážu uznat? Co nás brzdí, nemusí být nutně jen síla přesvědčení, ale i řada jiných důvodů. Jistěže stojíme o pravdu. Ale zároveň stojíme i o řadu jiných věcí. Co převáží? Co chceme zachovat?

Nemysleme si, že jsme imunní nebo že dezinformacím samozřejmě nepodléháme. Jsou některé pojmy a schémata, která považujeme za samozřejmé a sotvakdo je zpochybňuje (některé asi nikdo, protože si to prostě nikdo ani neuvědomuje).

<8>

Nedávno jsem na jednom mezinárodním sympoziu upozornil zejména západoevropské účastníky, že rozdělení Evropy na západní a východní, jak se dnes běžně rozumí, pochází patrně od Stalina.

<9>

To jemu se nejspíš podařilo přesvědčit Západoevropany, že jejich zájmová oblast končí Německem. (On měl zájem i o Rakousko, ale to mu nevyšlo.) Toto stalinské dělení Evropy se pevně zakořenilo v myslích mnoha Evropanů a dodnes kupodivu se drží docela oficiálně v EU (v Úřadu pro publikace EU) i v OSN (tam jde o čtyři statistické regiony: východní Evropa čili zhruba ta stalinská, severní, jižní a západní, kam vybylo hlavně Německo a Francie).

<10>

Jistěže předtím tento náš celý západní kontinent (čili západní část Eurasie) rozeznával východ a západ. Ale chápal je na půdorysu Západořímské a Východořímské říše, který se záhy a pak po staletí až dosud promítal do náboženského a poněkud i kulturního dělení:

- evropský Západ jako římskokatolický a protestantský, latinkou píšící;
- a evropský Východ jako vesměs pravoslavný a píšící jinými písmi (řecky, cyrilicí, gruzínsky, arménsky).

Proti těmto mnoha staletím historie by nějakých 40 let studené války mělo být zanedbatelné. Ale není. Nezahrnovat do západní Evropy Estonsko a Lotyšsko, a naopak nezahrnovat Řecko do východní Evropy, to je model Evropy podle imperiálního Ruska. Máme ho v sobě, nebo ne?

Anebo: Kdo uvažuje o Rusku jako o území zhruba mezi Moskvou a Novgorodem?

<11>

Učili jsme se o Rusku jako o veliké zemi, a ani si neuvědomujeme, že Sibiř není Rusko, ale kolonie Ruska. Několika úderů do klávesnice najdete asi 40 národností, které tam jsou doma. Rusové tam jsou kolonizátoři.

Totéž platí o dolním Povolží a Kubáni, tedy území mezi Donbasem a Kazachstánem. Původní obyvatelé jsou Chazarové a Tataři podobně jako na Krymu. A po staletí tyto pláň obývali také nezávislé komunity kozáků, kteří souvisí snad s Ukrajinou, ale nikoli s Ruskem.

Karélie souvisí s Finskem.

Ani Královec není ruský. Toto území má vztah k Litvě a k Německu. Po 2. světové válce bylo volné a dohodou Spojených států, Anglie a Francie bylo svěřeno do dočasné správy Sovětskému svazu, dokud se nerozhodne o jeho definitivním připojení. To se nikdy nestalo a Sovětský svaz už neexistuje.

<12>

Rusko je mnohem menší, než se zdá. Jeho jádro je srovnatelně rozlehlé nebo spíše menší než Ukrajina.

Rozpad Ruské federace je přitom reálné téma, žádná fantazie. Diskutuje se o něm už dlouho. Někteří mají za to, že rozpad je nevyhnutelný, jiní mají za to, že už probíhá. My jsme ale zvyklí spíše brát Rusko jako danost a v obřích rozměrech.

<13>

Naopak Češi uvažují o sobě jako o malém národě, což také není pravda.

Tak jak je to s námi? Jsme opravdu imunní?

<14>

Ale: Je to vlastně tak důležité? Proč se máme zabývat vlastními názory? (Zpochybněme si i tohle.) Nebylo by lepší na tak široké poznání rezignovat – a věnovat se drobným, ale užitečnějším věcem?

<15>

Myslím, že by to byla chyba. Dnes se nejspíš formují obrysy světa našich dětí a vnuků. Máme jen přihlížet a divit se? Nečeká Pán Bůh od nás víc? Co třeba se modlit. Konkrétně. Vnímat, co Bůh koná, a nemodlit se proti tomu. Žijeme-li v iluzích a mýtech, sotva budeme s Bohem dobře spolupracovat. Satan nechce, abychom se modlili podle Boží vůle. Chce, abychom Bohu překáželi. Neusnadňujme to Satanovi. A v některých věcech myslím jsou bratři a církve, které se modlí proti nám. Za přesně opačné věci. Neberme to na lehkou váhu. Raději nespolehejme na to, že Pán Bůh je prostě neslyší. Raději se modleme i za ty bratry a církve – aby Církev Kristova dospěla k lepšímu poznání a modlila se v jednotě.

<16>

Kdysi nebyl internet, technické možnosti byly jiné. Ale lidé byli stejní. Lži a bláboly se šířily i tenkrát. Kdyby Církev nehlídala, jaké spisy kdo šíří, a podle dnešního vkusu dávala stejnou váhu evangeliím i apokryfům, ztrácela by se nám dnes Boží zvěst uprostřed výmyslů a blábolů kdejakého pomatence a falešného proroka.

Ale je dobře, že se něco dochovalo. Přechází si nějaké z těch pitomostí je velmi užitečné. Vezměme tzv. Tomášovo evangelium. Obsahuje bezmála dvacítku krátkých epizod, které závěrem ústí do převyprávění, skoro citování krátké epizody z Lukášova evangelia o dvanáctiletém Ježíši v chrámu. Všechno předtím jsou výmysly, kterými chtěl autor zjevně vyzdvihnout božství Ježíše Krista. Namísto toho jej ale vylíčil jako nezvedeného spratka, už

od dětství zkaženého, a to (pozor) nikoli rodiči, ale Bohem. Chtěl vyzvednout Božství, ale doopravdy naopak snížil Boha na úroveň mizerných démonů. Jestli se někdo z takového textu radoval, Bůh to nebyl.

Lži a dezinformace škodily Božímu lidu vždycky. A křesťané je šířili. Svědčí o tom i slušná řádka starověkých a raně středověkých překladů např. právě Tomášova evangelia. A církve k tomu nebyly lhostejné, o čemž např. právě u Tomášova evangelia svědčí malý počet rukopisů a velké rozdíly mezi nimi. Církev bývala v tom boji aktivní, nenechávala věci plynout samospádem. Samospád je mnohdy prostě pád.

<17>

Tou aktivitou ale nemyslím zakazování, to by dnes asi nefungovalo. Proč? Protože kdo zakazuje, musí mít dostatečnou autoritu a důvěru. Tu církev nemá. Nic si nenamlouvejme, církve a ti, kdo za ně hovoří, mají ve společnosti jedny z nejnižších podílů důvěry a žádnou autoritu. Přitom autoritu a důvěru lidé potřebují a hledají. Svět je příliš složitý a budoucnost nejistá. To budí stres. A lidé potřebují zažívat jistotu, aby mohli předvídat, co bude, a zbavit se stresu. To dokáží, když chápou, co se děje. Když mají model světa, na jaký se dokáží, i když třeba postupně, adaptovat. Jednoduché modely a jednoduchá řešení se snadno chápou. Proto budí důvěru, a kdo je šíří, získává autoritu. I církve disponuje obrazem světa, který lze vyložit jednoduše. Ale konkurence nabízí obraz jednodušší. Slibují rychlejší nebo okamžitou adaptaci, a tím také uleví od stresu.

<18>

Kdysi se autorita a důvěra získávala sociální zkušeností. Pak přišla média a kouzlo tiskařské černi. Pak přišel internet. Adaptovat se na takto rozšířený svět přesahovalo možnosti blízkého okolí. Lépe poradil internet než příbuzní, přátelé nebo kazatel. Pak přišly asociální sítě. A dnes přichází umělá inteligence. (Už je tu.) Vybírá za nás, co uvidíme a co si nejspíš budeme myslet. A příliš široký, příliš složitý svět se nám opět zužuje a zjednodušuje, což fyziologicky potřebujeme. Tím se ale ocitáme v bublině podobně smýšlejících a ztrácíme schopnost dospívat ke kompromisnímu názoru. Protiklady se vyostřují mechanicky, aniž by se prohlubovalo poznání reality. Internet řízený mechanismy umělé inteligence utvrzuje každého v tom, co prozradí, že chce slyšet. Říkám záměrně „mechanicky“, protože umělá inteligence je mechanismus. Není v ní nic osobního. Nikdo ji neřídí. Jsou to algoritmy. Jestli jsou za těmi programy nějaké motivace, tak leda finanční. Oxytocinové blaho, jaké zažíváme, když si potvrzujeme vlastní názory, totiž vydělává. Kdekdo nám chce takové blaho prodat. Není to Satan, ten má možná teď volno, stačíme si sami. Není to Putin, ten teď volno určitě nemá a vidí, že nestačí. Není to žádný spolek, jsme to my sami vespolek. Amorfní dav to má totiž v povaze. Jedinec jde tam, zastaví se, jde jinam, zastaví se. Dav se rozeběhne, nabaluje se a neumí dobře brzdit. Chcete-li ovládat dav, potřebujete v něm vytvořit skupiny a někam je nasměrovat. Zbytek je přirozená dynamika. Dynamika takové skupiny mj. eliminuje také inteligenci jednotlivce. Rozhoduje síla integrace, nikoli inteligence či vzdělání. V pozadí jsou peníze a moc. Jako vždy. To jsou dvě příliš silná lákadla na to, abychom si mysleli, že je využívá nějaká konspirační skupina. To chce totiž kdekdo. A nejspíš si z těch možností kdekdo ukousne, co může a co unese. A chce-li někdo, kdo těží, zůstat neviditelný a těžit dál – tak prostě ukáže na jiného, kdo taky těží nebo by těžit mohl, stačí v tom zalhat. Sotva předpokládat, že je tu nějaká jedna konspirační skupina, která vede kognitivní válku proti zbytku lidstva. Spíše to jsou subjekty, které už to pochopily, využily a navzájem si konkurují. Aspoň že si konkurují. Požehnaná různost. Takoví jsme prostě my lidé. Většinou chceme moc nebo majetek anebo radši obojí. Z Bible víme, že ani Antikristu se nepodaří ovládnout úplně všechno. Bůh stvořil svět příliš složitý. Požehnaná různost. Chrání i tím Církve. Ideálně by měla být jen jedna, ale kdo si kdy neřekl: Díky Bohu, že církví je mnoho. A tak berme rozmanitost jako dar, kterým nás Pán Bůh chrání. Chrání člověka před člověkem.

<19>

Naučme se snášet rozmanitost a snášet i určitou míru nejistoty. To je totiž ohromný potenciál evangelia. Zjednodušené evangelium zní: „Budeš mít jistotu.“

<18>

Já mám radši evangelium: „Budeš mít nejistotu. Musíš ji mít, potřebuješ ji. Ale nemusíš se jí bát. V těch nejistotách máš jednu jistotu.“

<19>

Druhý potenciál evangelia, a vlastně celé biblické zvěsti je: „Potřebuješ se učit. Potřebuješ flexibilitu. Bůh koná nové věci a něco tě naučí.“

<20>

Třetí potenciál evangelia – a zásadní – je, že je o spasení. Spása je: „Zachraňte se!“ To je stejně emocionální apel, jaký dodávají konspirační teorie: „Zachraňte se před vakcínací,“ „před západní dekadencí,“ apod.

<21>

Pak už stačí jen dodat názor na vakcinaci nebo o západu a východu anebo cokoli, co vypadá jako informace, a to utkví. Protože je spojeno s emocí. Holá informace bez emocionálního náboje neutkví. Nic nevyvrací. Leckdy asi působí spíš opačně: Vzbudí emoci obrany čili poplach. Tím utvrdí opak: „Nevěř jim, zachraň se!“ Mám za to, že kdybychom k evangelijnímu „Zachraňte se“ připojovali i „Milujte pravdu“ a „Učte se pravdu hledat“, dostaneme nástroj přinejmenším srovnatelně emocionálně průrazný. S Boží pomocí budeme silnější než lež.

Šíření lží neškodí jen církvím, ale celé společnosti. A ta už si vytvořila a tvoří nástroje k vyhodnocování a hledání pravdy. Jak poznat, co je lež a co pravda, tu otázku si neklademe jenom v církvích. Máme přirozené spojence. Stát i firmy monitorují dezinformační scénu, její návštěvnost, vliv a hodnotí také kvalitu novinářské práce.

<22>

Ministerstvo pro místní rozvoj před týdnem (5. 6.) představilo (na webu ministerstva i prostřednictvím ČTK) novou metodiku, aby na dezinformačních a konspiračních webech se neobjevovala reklama státních institucí. To jest: aby se šíření jejich lží nepodporovalo z veřejných peněz. Metodika obsahuje několik způsobů, jak vyhodnotit důvěryhodnost webu. projekt MediaRating Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky (NFNZ), kodexy a aktivity Asociace komunikačních agentur (AKA), Sdružení pro internetový rozvoj (SPIR) a Unie vydavatelů (UV), výstupy spolku Nelež, a projekty na měření návštěvnosti NetMonitor (SPIR), MediaProjekt nebo RadioProjekt.

Český rozhlas pomocí projektu Ověřovna prý aktivně vyvrací dezinformace ve veřejném prostoru a udává (podle mluvčího ČRo Jiřího Hošny pro ČTK), že ČRozhlas pracuje na (údajně rozsáhlém) výzkumu Mapa dezinformací, který se mj. zabývá postoji české společnosti k různým dezinformačním narativům (čili k zobecněnému obsahu, jaký si dezinformační weby předávají mezi sebou a šíří). Zdá se, že počínaje dneškem (12. 6.) můžeme, prý do pátku (16. 6.), sledovat výstupy z toho projektu na webu iRozhlas.cz v sérii článků „Společnost nedůvěry“. (Mimochodem ve čt 15. 6. má přijít na řadu téma „konspirace a spiritualita“.) Českou veřejnost si výzkumníci podle postoje rozdělili do škály 8 kategorií. V dnešním článku jsem si všiml, že pomyslné dělení tohoto obecného spektra probíhá zhruba na rozhraní 54 % vs 46 %. Poměr nám dnes již dosti povědomý.

Vedle toho různé státní instituce (a snad i firmy pečující o dobré jméno) již přijímají (nebo tvrdí, že přijaly) opatření, aby se jejich inzerce vyhýbala dezinformačním webům. Ta opatření jsou třeba průběžně aktualizované seznamy toxických webů. Pro ty weby totiž šíření lží a

strachu představuje významný zdroj příjmů z inzerce. U těch navštěvštěvovanějších jde prý o příjmy v řádu několika statisíců Kč měsíčně.

Zároveň je dezinformační scéna monitorována i státními orgány, jako je Policie ČR a Bezpečnostní informační služba. Jejich zprávy ale nejsou veřejně přístupné, podobě jako asi i mnoho firemních a veřejnoprávních projektů určených pro vnitřní potřebu. Proto jsem dodal aspoň ty zdroje, které vidíte za mnou. A nezakrývám, o co se opírám, na koho spoléhám. Jejich sestavení a ověření dostupnosti mi vůbec netrvalo dlouho.

Podle Bezpečnostního centra Evropské hodnoty sestávala česká dezinformační scéna v r. 2022 (tedy v loňském roce) ze 39 aktivních a relevantních dezinformačních webů, které vydaly v minulém roce 126 826 článků. Oproti r. 2021 jich bylo o 7 webů méně a o zhruba 70 tisíc článků méně. Údajně to souvisí s ústupem koronaviru a dočasnou blokadí dezinformačních webů po začátku invaze Ruska na Ukrajinu.

Něco z toho nejspíš dnes uslyšíme přesněji a podrobněji. Já to zmiňuji už úvodem spíše proto, abychom viděli, že tu nestojíme ani osamoceni, ani proti neznámému a nesrozumitelnému nepříteli. Z Písma ostatně víme i o Satanovi, že jeho myšlení nám nejsou neznámá. Nejsme bezmocní. A dá Bůh, že nebudeme bezradní. Jistě už mnozí víme leccos i z praxe, a tak se pojďme podělit o zkušenosti a společně se poradit. Případně se i spolu modlit.

°jh 12. 6. 2023